„Óvom a szót, a hazulról hozottat”

Beszélgetés Bálint Márta Kossuth-díjas színművésszel

Legutóbb 2016 decemberében tapsolhattunk szülővárosában a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház egykori népszerű művésznőjének. A Marina Vlady életrajzi regényéből készült monodrámát adta elő nagy sikerrel. 1988-tól él, dolgozik Budapesten. Az idei március 15-én „az erdélyi magyarság megmaradását és a Kárpát-medence kulturális kincseinek továbbadását közel öt évtizede töretlen hittel és alázattal szolgáló, a magyar és világirodalom legnagyobb klasszikusait mély átéléssel és gazdag drámai eszköztárral közvetítő, kivételesen magas színvonalú művészi pályája elismeréseként” Kossuth-díjat vehetett át az Országházban. Kitüntetése után pár nappal tudtunk sort keríteni az interjúra.

Nagy Miklós Kund

– Ilyenkor akarva-akaratlanul közhelyek jutnak az ember eszébe. Én is gratulációval kezdem, és nem hagyom ki a szokásos kérdést: milyen érzés volt a meghatározó, amikor értesült a díjról?

– Nagy meglepetés volt, és a díj átvétele óta az öröm dominál. Egyúttal visszaigazolás is ez a díj, de egyelőre csak örömet érzek. Hogy miért visszaigazolás? Azért, mert a pályám két részre oszlik. Lehet, már hallotta valamikor tőlem, hogy egészen fiatal színésznő voltam, amikor az ifjabb Dumas gondolata, miszerint „a színház olyan, mint a szerelem, jó kedély, erő, egészség, fiatalság kell hozzá”, szinte az ars poeticámmá vált. Annyira szenvedélyesen szeretem a hivatásomat, hogy nekem a színjátszás tényleg olyan, mint a szerelem. Szeszélyes is. Szárnyakat tud adni, felemel, forrón dédelget, de mélybe is taszíthat. Megsebez. Ez a kettősség jellemzi az én pályámat is. Odahaza két évtizeden át szolgáltam Tháliát. Pályakezdőként Szatmáron, az Északi Színháznál kezdtem húsz és fél évesen, ahol nagy szeretettel fogadtak, megbecsültek és foglalkoztattak. Nekem akkor ez természetesnek tűnt, azt hittem, ez a pálya ilyen. Vásárhelyre kerülve is ringatott a színház. Erdélyben tehát húsz éven keresztül megbecsült színésznő voltam, csodálatos feladatokkal halmozott el mindkét színház, a Marosvásárhelyi Nemzeti is. Magyarországon viszont sokáig az útkeresés jutott nekem, ezért beszélek kettősségről.

– Erre még hosszasabban kitérhetünk a beszélgetés folyamán, de ha már szóba hozta a kettősséget, a díjazása kapcsán egy másfajta kettősség gondolata is felmerült bennem. Kérem, ne értsen félre, örülök a rendkívüli elismerésnek, és biztos még nagyon sokan így éreznek Erdély-szerte. De tudtommal mindeddig egyetlen Erdélyben élő, ott dolgozó színészt se tüntettek ki Kossuth-díjjal. El kell jönni otthonról ahhoz, hogy ilyen megtiszteltetés érhesse a színészembert?

– Érdekes, amit mond, meg is fordult bennem hirtelen, hogy az első erdélyi színésznő vagyok, aki ezt a díjat megkapta, noha több erdélyi kollégám is részesült már rangos magyarországi elismerésben, és erdélyi költők, írók is kaptak Kossuth-díjat. Arra is gondoltam ugyanakkor, hogy bár a kitüntetés személy szerint nekem szól, egyben az erdélyi színjátszás elismerése is. Hiszen ott nőttem föl, a színjátszás ábécéjét ott sajátítottam el, Erdélyben ismert és szeretett meg a közönség. Hogy el kell-e jönni ahhoz, hogy ilyen díjjal is elismerjenek? Teljes bizonyossággal erre nem tudok felelni, viszont tény, hogy Magyarországon nagyon sok küzdelmen mentem keresztül. De mindig kész voltam vállalni a vívódást, az útkeresést. És most ezeket a küzdelmes magyarországi éveimet is megkoronázza a Kossuth-díj. Bennem egy percre se fordult meg a gondolat, hogy a munkámért, amit annyira szeretek, díjat kaphatnék. Csináltam, mert a mai napig szenvedélyem a hivatásom. Ez a rangos elismerés megerősít abban, hogy megéri küzdeni, értéket teremteni a magyar kultúra szolgálatában. És ha a szerelemhez hasonlítottam a színjátszást, akkor azt mondom, ez a díj számomra egy életen át tartó szerelem beteljesülése.

– A fiatalosságot, a belső energiák mozgósítását a feladatok is biztosíthatják. Gyakori manapság, hogy a színházak időnap előtt megválnak a korban előrehaladottabb művészeiktől, annak ellenére, hogy ők még sok örömet szerezhetnének a nézőknek. Ön elébe ment a feladatoknak, saját magának teremtett szereplési lehetőségeket.

– Két évig voltam Budapesten a Nemzeti akartam elvállalni, mert addig ilyet sohasem csináltam. Gergő fiam hallotta a telefonbeszélgetést, és kérte, hogy egy papírra írjam le az előadással kapcsolatos érveket és ellenérveket. Amikor átolvasta, mint egy felnőtt kijelentette, hogy az érvek erősebbek, meg kell csinálni. Igazat adtam neki, és akkor állítottam össze az első egyéni estemet Újkori fo-

A díj átvételén az Országházban

Színház tagja, ami nem volt örömteli időszak. Magam vállaltam, hogy ezt abbahagyom. Nem főszerepekre vágytam, de arra se, hogy abban, amit csinálok, ne legyen semmi örömöm. Ha este bemész a színházadba, fellépsz a színpadra, és nincs egy mondatod, amivel valamit ténylegesen közölsz, ha csak ez adatik meg neked, azt nem érdemes csinálnod. Valamikor kissé nagyképűen én is hangoztattam, hogy nincs nagy szerep és kis szerep, csak rossz színész. Ez nem igaz! Igenis van kis szerep és nagy szerep, és van kis szerep is, amiben örömödet leled, de ha sorozatosan olyan feladatokat osztanak rád, hogy a tömegben álldogálsz, bármilyen képességed, tehetséged lehet, az abból nem fog kiderülni. Az öröm nélküli színjátszásnak pedig nincs értelme. Változtattam tehát, de nem tudtam, mit vállalok magamra.

– A sok főszerepet és szép sikert halmozó két otthoni évtized nem számított, amikor átjött Budapestre?

– Nem. De ez egyébként is olyan pálya, hogy az, amit tegnap csinált az ember, már nem számít. Tudtam, hogy mögöttem van egy csomó minden, mégis elölről kell kezdeni. Az új feladat új kihívás is, amit lehet, hogy nem oldasz meg olyan szinten, mint az azelőttit. Nem lehet abból élni, hogy mi van mögöttem.

– Új helyzet volt, hogy megválik a Nemzetitől, és önmagában bízva, egészen másba kezd, mint amihez azelőtt hozzászokott. Hosszabb idő után visszatekintve, hogy gondolja, nem hiányzott önnek a közös játék öröme?

– Dehogynem. Nem volt egyszerű önmagamra lelnem. Amikor megváltam a Nemzeti Színháztól, még nem sejtettem, hogy Budapesten nem tudok megkapaszkodni. Vidékre többfelé hívtak, de a gyerekem nyolcéves volt, a férjem a Bajcsy-Zsilinszky kórházban orvosként dolgozott. Hogy mehettem volna vidékre?! A családot választottam, arra gondolva, hogy azért Budapesten is sikerülhetnek a dolgok. Eszembe jut a költő Székely János gondolata, magamra vonatkoztatva is érvényes: olyan természetű ember vagyok, hogy ha valahol nem kellettem, szótlanul odébbálltam. Néhány felkérésem azért volt, játszottam több színházban, a Katona Józsefben, a Budapesti Kamaraszínházban, a Művész Színházban, és másfelé is hívtak. Igazi öröm a Dominó Színházban ért, ahol Strindberg Júlia kisasszonyának a címszerepére kértek fel. Nagyszerű előadás lett belőle, az alakításomnak is igen kedvező visszhangja volt. „Tehetséget jó felfedezni” – írta az egyik kritikus. De nem volt szerencsém, kilenc előadás után ez a magánszínház csődbe ment. Aztán mégis megsegített a Fennvaló, elindított azon az új úton, amely a sikerhez vezetett. Bécsből kértek fel egy egyéni estre. Nem

hász címen. Olyan sikere volt Bécsben, hogy egy ott élő 56-os magyar asszony valósággal a mecénásommá vált. Akkoriban nagyon sokat jártam a határon túli magyarlakta területekre, folyamatosan kaptam az előadandó anyagot, és 1999-ig páholyból néztem a magyarországi kulturális életet, mert elfoglaltságom volt, és jártam Európát. De a mecénás hölgy 99-ben elhunyt, az addigi csodálatos lehetőség megszűnt. A folytatás már sokkal nehezebb volt. Megint kezdődhetett a küzdelem.

– Kivel? Mivel? Önmagával?

– Magammal is, de leginkább a helyzettel. Akkorra ezt az utat már megszerettem. Verses estjeim voltak, Kosztolányi-, Áprily-, Lénárd Sándor-est. A Kosztolányi-műsorban egy német művésszel szerepeltem, én magyarul mondtam a verseket, ő németül. Nem én választottam a költeményeket, az estek anyagát készen kaptam. Úgy éreztem, hogy a sorozatot folytatnom kellene, de itt következett a neheze. Ki kellett találni, kit, mit válasszak. Nagyon bonyolult ez az egész, nem olyasmi, ami a színész dolga lenne. Egy produkcióhoz anyagi támogatás kell, pályázatot írsz, azt elutasítják, aztán próbálkozol másfele, helyet keresel, rendezőt keresel, mindez erőt, energiát fogyaszt, ideget rombol. Miközben az is bőven elég volna, hogy az anyagot kiválaszd, átgondold, összeállítsd, illő keretbe helyezd. Mégis nagyon megszerettem az egyéni esteket. Nem azt mondom, hogy nem hiányzott a csapatmunka, illetve az, amit az ember a színházban megkap, vagyis hogy semmi másra, csak a szerepedre kell koncentrálnod. Itt még a fellépőruhámat is magam vasalom, és utazom egyik helyről a másikra. Akár Dérynének is érezhettem volna magam. Csak nem ekhós szekéren, hanem kocsival jártam az országot, és járom a mai napig. A pályám pedig kiteljesedett és gazdagodott ezáltal. Mert hatalmas erőpróba egyedül kiállni a nézők elé. Összehasonlíthatatlan a csapatmunkával, ott a partnered kisegíthet, itt meg az se mindegy, hogy egy kötőszó miképpen hangzik el a szádból. Ha nem tudod a nézőt egymagad lekötni, ha nem vagy képes azzal a bizonyos láthatatlan fonallal egykettőre hozzá kapcsolódni, vesztettél. Ha egyedül állsz előtte, sokkal inkább megérzed, hogy magadra tudtad-e hangolni vagy sem. Ez a fajta megméretkezés végül is annyi örömet adott, hogy most már azt mondom, rátaláltam az igazi utamra. Nyilván egy különleges nagyszínpadi felkérésre bizonyára igent mondanék, persze csak miután megtudtam, hogy ki a rendező, kik lesznek a partnereim. Erre már sokkal jobban odafigyelnék, mint évtizedekkel ezelőtt.

– Feltételezem, hogy különleges elégtétellel olvashatta díjazása indoklásában azt a részt, amely szerint „mély átéléssel és gazdag drámai eszköztárral közvetítő, kivételesen magas színvonalú művészi pálya” az öné.

– Igen, mindig arra törekedtem, hogy mindenből, amit csinálok, kiérződjék az igényesség. Akár csapatban, akár egyénileg játszom, igyekszem értéket teremteni. És jólesett, hogy ezt a törekvésemet észrevették. Az is nagy elégtétel volt, amikor azt írta valaki, hogy az egyszemélyes színházammal műfajt teremtettem Magyarországon. A Magyar Érdemrend lovagkeresztjét és a Magyar Örökség díjamat is ennek köszönhetem. Mindez visszaigazolja, hogy a munkám és az, amit kemény küzdelmek árán a magyar kultúra szolgálatában létrehoztam, minőséget jelent.

– Ebben az egyszemélyes színházban a megszólaltatott költők a játszótársak?

– Költők és más tollforgatók. A Szegény Sudár Anna, a Jókai Anna regényéből készült monodráma már színház. Vagy A megszakított repülés, a Marina Vlady életrajzi regényéből dramatizált színpadi változat szintén nem költői mű, de lesz még olyan estem, ahol a költők kerülnek előtérbe. Ahogy korábban Székely János és Kenéz Ferenc lírájával is történt.

– Most, beszélgetésünk idején, még az öröm napjait éli. Az ünneplés a későbbiekben csitulni fog. Fájdalmak maradtak?

– Nem. Azokon szeretek túllépni. Ha voltak is a múltban, ez a díj feledteti azokat. Az elején említettem, hogy az ember úgy van a színházzal, mint a szerelemmel, az pedig meg tud sebezni. Sok erdélyi kollégámmal ellentétben én azt is mindig felvállaltam, hogy lent vagyok. Hogy nem vagyok a helyemen. Ez nyilván nem volt lélekemelő állapot, de mindig azon gondolkodtam, hogy tudom ezt a hasznomra fordítani. És büszke vagyok, hogy mindenféle segítség nélkül önmagam terem-tettem meg mindazt, amit elértem. Egyedül. A nagyon elkeseredett kollégáimat is folyton biztattam, hogy találjanak ki maguknak valamit, amivel önmagukra találhatnak.

– Az otthoniakkal felhőtlen a kapcsolata?

– Nehezet kérdezett. Én a mai napig minden idegszálammal kötődöm a szülőföldemhez. Magánügy, de most elmondom, hogy ebben benne van az is, hogy majdnem válni akartam a férjemtől, amikor kierőszakolta, hogy áttelepedjünk. Ez a díj neki is rendkívüli elégtétel, mert szenvedett attól, hogy engem úgymond átrángatott Magyarországra. Nem akartam otthagyni Vásárhelyt, és most is vallom, hogy a szülőföldön van feladatunk. Nincs erkölcsi alapom ilyesmit mondani, hiszen Budapesten élek, de tudom, hogy nem lett volna szabad elhagynunk Erdélyt. A gyerekeink jövőjét féltettük, miközben a mi korosztályunk és több utánunk következő is hiányzik otthonról. Lélekben most is ott vagyok, elszakíthatatlan a kötődésem a szülőföldhöz. És lelkem mélyén néha vártam, hogy hátha hívnak, gyere haza, Márta, vagy gyere egy szerepre! Főleg, amikor a gyerekem már nagyobbacska volt, megtehettem volna. Amikor a Székely János-estemet Vásárhelyen adtam elő, Jászberényi Emese készített velem egy interjút, és megkérdezte, hogy nem hívtak-e az egykori színházamhoz. Ez akkor szíven ütött, és ez az érzés mindmáig megmaradt. Az otthon üzenete mindig felkavar. A napokban felhívott két néző Szatmárról. Valahogy megszerezték a telefonszámomat, és gratuláltak az elismeréshez. Negyvennyolc éve kerültem oda, az volt az első társulatom, három évig játszottam ott, és mégis emlékeznek rám és örülnek a sikeremnek. Pedig nagyon hosszú idő ez egy ember életében. Gondolhatja, mennyire megörvendtem a gesztusnak.

– A Kossuth-díj újabb lendületet adhat a továbbiakra, mert gondolom, a mostani kitüntetést nem tekinti pályalezárónak.

– Dehogy! Igaz, hogy nem ifjan ért ez a nagy megtiszteltetés, de még mindig időben. Mondtam már, tele vagyok lobogással, tervekkel. Ösztönző a díj. Nagyon sok mindent szeretnék még csinálni. Marosvásárhelyen a legsötétebb diktatúra idején voltam színész, és ott a pályatársaimmal együtt küldetést teljesítettünk a magyar nyelv, a magyar színház és kultúra ápolásáért, fennmaradásáért. Ma is azt szolgálják az ottani magyar színészek. Én ugyanebben a szellemben folytattam itt, az anyaországban a tevékenységem. Magyari Lajos mondja gyönyörűen, hogy „óvom a szót, a hazulról hozottat”. Én is ezt teszem változatlanul.

– Kívánom, hogy még sokáig tehesse!